

Het aanbod van arbeid door gehuwden

P. S. A. RENAUD – DRS. J. J. SIEGERS*

Het individuele arbeidsaanbod wordt in de economische leerboeken doorgaans verklaard uit niet meer dan twee variabelen: de loonvoet en het niet-arbeidsinkomen. In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de invloed van beide variabelen op het arbeidsaanbod van gehuwde mannen en vrouwen. Daarbij is ook gekeken naar de invloed van de leeftijd en die van de aanwezigheid van kinderen. De resultaten weerspiegelen de traditionele taakverdeling in het gezin tussen man en vrouw: de man doet het meeste betaalde en de vrouw het meeste onbetaalde werk. De ongelijkheid is groter als er kinderen zijn. Een belangwekkende bevinding is verder de sterke samenhang die wordt aangetoond tussen de ontwikkeling van de reële bruto uurlonen en de stijging van de arbeidsmarktparticipatie van de vrouw.

Inleiding

De economische analyse van het individuele arbeidsaanbod is in ons land tot op heden nog praktisch een onontgonnen terrein. De geringe belangstelling van Nederlandse economen voor dit onderwerp hangt vermoedelijk in de eerste plaats samen met het feit dat de toonaangevenden onder hen voornamelijk macro-economen zijn 1). Een tweede oorzaak is gelegen in het gebrek aan adequate data voor de schatting en toetsing van arbeidsaanbodmodellen.

De afgelopen jaren zijn echter ook in ons land een aantal vraagstukken in het centrum van de belangstelling komen te staan waarvan duidelijk is dat zij zich niet lenen voor een uitsluitend macro-economische benadering. Tot deze vraagstukken behoren met name die, welke betrekking hebben op de invloed van de belasting- en premieheffing en de sociale uitkeringen op het arbeidsaanbod 2). Tevens is enige verbetering opgetreden in de beschikbaarheid van data die voor een micro-economische analyse van deze vraagstukken benodigd zijn. Hierbij kan vooral worden gedacht aan de sinds 1973 om het jaar door het CBS uitgevoerde arbeidskrachtentellingen. Een belangrijk bezwaar is echter dat deze tellingen geen c.q. geen adequate inkomensgegevens bevatten. In dit artikel wordt gebruik gemaakt van een eenmalig enquête-onderzoek dat deze informatie wel bevat, te weten het *Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek 1979* van het Sociaal en Cultureel Planbureau. De uitgevoerde analyses zijn toegepast op de gegevens van 3.114 echtparen waarvan alle benodigde data bekend waren en waarvan beide partners jonger waren dan 65 jaar. Onderzocht is in hoeverre het arbeidsaanbod van gehuwde mannen en gehuwde vrouwen wordt beïnvloed door de eigen loonvoet en de loonvoet van de partner, door de leeftijd en door de aanwezigheid van kinderen van verschillende leeftijden in het gezin 3). Hierdoor is het mogelijk te komen tot een schatting van de elasticiteit van het aanbod van arbeid door gehuwden ten opzichte van hun eigen loonvoet en ten opzichte van die van hun partner. Daarmee wordt overigens niet meer dan een eerste stap gezet in de richting van een voor het beleid bruikbare micro-economische analyse van het arbeidsaanbod. Zo blijven hier o.a. belastingen en sociale zekerheid buiten beschouwing.

Het arbeidsaanbod van gehuwden in de economische theorie

De economische theorie van het individuele arbeidsaanbod vormt van oudsher een onderdeel van de micro-economische theorie van het consumentengedrag. Tot het terrein van laatstgenoemde theorie behoort het afleiden van vraagfuncties voor consumptiegoederen via de maximalisering van een nutsfunctie, gegeven een inkomensbudgetrestrictie. Wanneer behalve consumptiegoederen ook niet-betaalde tijd in de nutsfunctie wordt opgenomen en een tijdbudgetrestrictie wordt geïntroduceerd, is het mogelijk vraagfuncties voor niet-betaalde tijd en daarmee aanbodfuncties voor arbeid af te leiden. Wanneer het totaal aan consumptiegoederen in de nutsfunctie wordt gerepresenteerd door het inkomen, dan kan voor een echtpaar een nutsfunctie

* De schrijvers zijn resp. als student-assistent en wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Economisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Utrecht. Tenzij anders vermeld, zijn de gehanteerde data ontleend aan het *Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek 1979* (AVO 79) van het Sociaal en Cultureel Planbureau; zie voor nadere informatie omtrent deze enquête SCP, *Profijt van de overheid*, Den Haag, 1981, blz. 327 en H. de Groot, C. A. de Kam en E. Pommer, *Een algemene arbeidsduurverkortung met tien procent*, SCP, Rijswijk, 1982, blz. 16-18. De schrijvers zijn het SCP erkentelijk voor het verstrekken van de data, waarbij zij aangetekend dat een aantal gegevens (waaronder de gebruikte jaarlonen) gebaseerd zijn op door het SCP uitgevoerde bewerkingen van de oorspronkelijke gegevens. Tevens danken zij dr. C. de Galan voor diens commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

1) Verg. b.v. J. J. van Duijn, *Aanbodeconomie in Nederland*, in: *De economie van het aanbod*, Preadviezen van de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde, Leiden/Antwerpen, 1982, blz. 9, alsook L. van der Geest, George J. Stigler; *pure analyse*, *ESB*, 3 november 1982, blz. 1169.

2) Verg. J. Pen, *De crisis van de verzorgingsstaat*, in: *Overlevingskansen van de verzorgingsstaat*, Preadviezen van de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde, Leiden/Antwerpen, 1981, inz. blz. 59-60; J. Pen, *Prioriteiten in het economisch onderzoek*, in: A. D. Wolff-Albers en H. F. M. Crombag (red.), *Visies op onderzoek in enkele sociale wetenschappen*, Preadviezen ten behoeve van de beleidsnota maatschappij- en gedragswetenschappen, Den Haag, 1982, blz. 35; Van Duijn, op. cit., blz. 12.

3) Zowel hier als in het navolgende wordt steeds gesproken over loonvoet, ook daar waar het zelfstandigen betreft. Dit ter vermindering van de wijdlopende uitdrukking arbeidsinkomen per tijdseenheid.

worden opgesteld waarin het inkomen, de niet-betaalde tijd van de man en de niet-betaalde tijd van de vrouw als variabelen voorkomen. Maximalisering van deze nutsfunctie, gegeven de relevante inkomens- en tijdbudgetrestricties, levert voor elk van beide partners een arbeidsaanbodfunctie die aangeeft dat het arbeidsaanbod afhangt van de eigen loonvoet, de loonvoet van de partner en het niet-arbeidsinkomen. In de in dit artikel geschatte arbeidsaanbodvergelijkingen zijn wel de beide loonvoeten opgenomen, maar ontbreekt het niet-arbeidsinkomen, omdat de gehanteerde data daaromtrent onvoldoende informatie bevat (4).

Met betrekking tot het arbeidsaanbod kunnen twee aspecten worden onderscheiden: de arbeidsmarktparticipatie (men behoort hetzij wel tot de beroepsbevolking, d.w.z. men verricht betaalde arbeid of is werkzoekend, hetzij niet) en het aantal uren dat betaalde arbeid wordt verricht. Omdat bij de beslissing betreffende de arbeidsmarktparticipatie uitsluitend het substitutie-effect een rol speelt, zal de eigen loonvoet de arbeidsmarktparticipatie positief beïnvloeden. Bij de beslissing betreffende het aantal uren dat betaalde arbeid wordt verricht, werken evenwel het positieve substitutie-effect en het negatieve inkomenseffect tegen elkaar in, zodat een uitspraak a priori omtrent het effect van een loonvoetverandering op het in uren gemeten arbeidsaanbod niet mogelijk is (5). Ook wat betreft de niet voor het inkomenseffect gecorrigeerde kruiselingse loonvoeteffecten laat de economische theorie geen uitspraken a priori toe.

Arbeidsaanbod en de aanwezigheid van kinderen

Kinderen kosten zowel tijd als geld. Met behulp van de economische theorie kan worden afgeleid dat de man vooral betaalde arbeid buitenshuis en de vrouw vooral onbetaalde arbeid binnenshuis zal verrichten, wanneer de man bij de aanvang van het huwelijk (potentieel) een hoger uurloon verdient dan de vrouw (6). Andere factoren, waaronder met name sociaal-culturele, versterken deze arbeidsverdeling tussen man en vrouw (7). Dit betekent dat naar verwachting de tijdskosten van kinderen met name voor rekening komen van de vrouw en de geldelijke kosten voor rekening van de man. De aanwezigheid van kinderen heeft dan een negatief effect op het arbeidsaanbod van de vrouw en een positief effect op dat van de man.

Omdat met het ouder worden van de kinderen de tijdskosten afnemen en de geldelijke kosten toenemen (8), zal naarmate de kinderen ouder zijn het genoemde negatieve effect zwakker en het genoemde positieve effect sterker zijn. De door de aanwezigheid van jonge kinderen veroorzaakte reductie van het arbeidsaanbod van de vrouw is naar verwachting geringer wanneer tevens kinderen van twaalf jaar en ouder aanwezig zijn. Voor laatstgenoemde kinderen geldt immers dat hun tijd en die van de ouders geheel of gedeeltelijk substitueerbaar zijn wat betreft de onbetaalde arbeid binnen het huishouden, waaronder de begeleiding van jonge kinderen.

Resultaten

Het arbeidsaanbod door gehuwde mannen

De resultaten van de uitgevoerde analyse zijn vermeld in de tabel. De arbeidsmarktparticipatie door gehuwde mannen blijkt overeenkomstig hetgeen op theoretische gronden mocht worden verwacht, positief te worden beïnvloed door de eigen loonvoet. Blijkens de gevonden waarde van de betreffende elasticiteit leidt een stijging van de loonvoet met 1% tot een stijging van de arbeidsmarktparticipatie met 0,23%. De loonvoet van de vrouw speelt daarentegen geen rol. Volgens deze uitkomsten heeft de stijging van het reële bruto uurloon van mannen, die tussen 1971 en 1979 circa 25% bedroeg (9), op zich geleid tot een toename in die periode van de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde mannen met 5 à 6% en daarmee de daling van de arbeidsmarktparticipatie door mannen in de jaren zeventig afgeremd (10).

Op grond van het negatieve verband tussen leeftijd en gezondheid (11) kan een negatief effect van de leeftijd op de arbeidsmarktparticipatie worden verwacht. Deze veronderstelling

wordt door de verkregen resultaten ondersteund.

Ondersteuning vinden eveneens de veronderstellingen met betrekking tot de effecten van de aanwezigheid van kinderen. Het arbeidsaanbod van de man wordt door laatstgenoemde factor positief beïnvloed en wel sterker door de aanwezigheid van oudere dan door die van jongere kinderen.

De in tabel 1 vermelde resultaten betreffende de betaalde arbeidstijd wijken in kwalitatieve zin vrijwel niet af van die betreffende de arbeidsmarktparticipatie. Het enige noemenswaardige verschil is dat ook het positieve effect van de aanwezigheid van kinderen in de leeftijd van 0 t/m 3 jaar thans significant is. De elasticiteit van het in uren gemeten arbeidsaanbod ten opzichte van de eigen loonvoet bedraagt 0,27.

Het arbeidsaanbod door gehuwde vrouwen

Het arbeidsaanbod van gehuwde vrouwen wordt blijkens de tabel positief beïnvloed door de eigen loonvoet, maar negatief door de loonvoet van haar echtgenoot. Te zamen met het voor de man gevonden resultaat dat diens arbeidsaanbod niet wordt beïnvloed door de loonvoet van de vrouw, suggereren deze uitkomsten dat in de opvatting van de betrokkenen de door vrouw verrichte onbetaalde arbeid wel (gedeeltelijk) door de man kan worden gedaan, maar de door de man verrichte onbetaalde arbeid niet door de vrouw.

De in de tabel vermelde arbeidsaanbodelasticiteiten geven aan dat de gevoeligheid van het arbeidsaanbod van de gehuwde vrouwen aanzienlijk groter is voor veranderingen in de eigen loonvoet dan voor veranderingen in de loonvoet van de man. Tevens blijkt dat gehuwde vrouwen veel sterker dan gehuwde mannen reageren op veranderingen in de respectieve eigen loonvoeten.

Evenals voor de mannen werd gevonden, heeft bij de vrouwen

4) Wanneer niet-betaalde tijd een normaal goed is, zodat het niet-arbeidsinkomen een negatieve invloed uitoefent op het arbeidsaanbod, en wanneer de loonvoeten en het niet-arbeidsinkomen positief gecorreleerd zijn, dan zal het weglaten van het niet-arbeidsinkomen uit de arbeidsaanbodvergelijkingen leiden tot een onderschatting van de loonvoeteffecten: zie J. Kmenta, *Elements of econometrics*, New York, 1971, blz. 392-395.

5) Het inkomenseffect van een stijging van de loonvoet betreft het feit dat uitgaande van een in eerste instantie gegeven arbeidsaanbod een hogere prijs voor een uur werken een groter inkomen betekent en derhalve een grotere vraag naar goederen, waaronder niet-betaalde tijd (mits niet-betaalde tijd een normaal goed is), dat wil zeggen een kleiner arbeidsaanbod. Het substitutie-effect betreft het feit dat een hogere prijs voor een uur werken een hogere prijs voor niet-betaalde tijd betekent, waardoor de vraag naar niet-betaalde tijd afneemt, dat wil zeggen het aanbod van arbeid toeneemt. Zie voor beide effecten b.v. E. D. Kalachek, *Labor markets and unemployment*, Belmont, 1973, blz. 9-10.

6) Strikt genomen gaat het hier om het verschil tussen mannen en vrouwen in hun respectieve quotiënten van produktiviteit buitenshuis en binnenshuis. Zie b.v. M. S. Cohen en F. P. Stafford, A life cycle model of the household's time allocation, *Annals of Economic and Social Measurement*, 1974.

7) J. J. Siegers, Op weg naar gelijkheid van mannen en vrouwen binnen de maatschappelijke arbeidsverdeling?, *Tijdschrift voor Politieke Economie*, december 1982.

8) Zie voor dit laatste A. I. V. Massizzo, Wat kost een kind?, *Intermediair*, 4 april 1975; C. J. Wiebrens, *Inkomen en rondkomen*, Den Haag, 1981, blz. 26. Het is overigens de vraag of niet sprake is van een schijn-samenhang, doordat de geldelijke kosten niet toenemen met de leeftijd van de kinderen, maar met die van de ouders: verg. ook B. M. S. van Praag en A. Kapteyn, Kinderbijslag en kinderaftrek, *Intermediair*, 1 november 1976, blz. 7.

9) De bruto uurlonen van meerderjarige mannelijke werknemers in de nijverheid en de dienstverlenende bedrijven namen toen met circa 125%, aldus door het CBS verstrekte informatie. Het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie voor werknemersgezinnen nam toe met ca. 77%: zie CBS, *Tachtig jaren statistiek in tijdreeksen, 1899-1979*, Den Haag, 1979, blz. 176 en CBS, *Statistisch zakboek 1982*, Den Haag, 1982, blz. 304.

10) De arbeidsmarktparticipatiegraad van mannen daalde van 76,0 in 1971 naar 69,3 in 1979; zie B. H. G. M. Grubben, Bevolking en beroepsbevolking: eerste definitieve uitkomsten van de Arbeidskrachtentelling 1979, *Sociale Maandstatistiek*, november 1981, blz. 70.

11) Verg. b.v. CBS, *De leefstijtuatie van de Nederlandse bevolking, 1977, Deel 3, Welzijn, werk en levensfasen*, Den Haag, 1981, blz. 28 en 29.

Tabel 1. Het arbeidsaanbod door gehuwden: resultaten a)

Verklarende variabelen	Mannen		Vrouwen	
	arbeidsmarkt-participatie	betaalde arbeids-tijd in uren per week	arbeidsmarkt-participatie	betaalde arbeids-tijd in uren per week
Loonvoet man	0,0095** (6,37) [0,23]	0,4590** (8,50) [0,27]	- 0,0043* (2,12) [- 0,36]	- 0,0941* (2,47) [- 0,29]
Loonvoet vrouw	0,0012 (0,49) [0,02]	0,0523 (0,61) [0,02]	0,0316** (10,61) [1,87]	0,5559** (10,44) [1,21]
Leeftijd man	- 0,0850** (13,27)	- 0,4934** (18,25)		
Leeftijd vrouw			- 0,0183** (17,33)	- 0,3674** (18,29)
Aanwezigheid kinderen:				
- geen	—	—	—	—
- 0 t/m 3 jaar	0,0188 (0,76)	1,7272* (2,43)	- 0,4705** (16,28)	- 10,0004** (17,34)
- 4 t/m 5 jaar	0,0667 (1,94)	1,2115 (1,53)	- 0,1981** (6,10)	- 3,712** (5,88)
- 6 t/m 11 jaar	0,0790** (3,29)	3,5216** (5,17)	- 0,2554** (9,65)	- 5,3852** (10,62)
- 12 jaar en ouder	0,0507** (3,55)	5,2564** (7,32)	- 0,0765** (2,91)	- 1,2719* (2,57)
Interactie-effecten:				
- (0 t/m 3) * (> 12)	0,0338 (0,38)	0,2413 (0,08)	0,2648* (2,06)	6,0513* (2,44)
- (4 t/m 5) * (> 12)	- 0,0659 (1,01)	- 1,8118 (0,75)	0,0910 (1,01)	1,7320 (1,02)
- (6 t/m 11) * (> 12)	- 0,0778* (2,55)	- 3,6780** (3,40)	0,1124** (2,79)	1,9340* (2,48)
Constante	0,3465** (6,77)	42,9396** (25,28)	0,2679** (4,68)	7,0331** (7,00)
Gemiddelde waarde van de te verklaren variabele	0,91	37,33	0,26	7,08
N	3114	3114	3114	3114

a) De vergelijkingen ter verklaring van de arbeidsmarktparticipatie zijn geschat met behulp van probitanalyse, die ter verklaring van de betaalde arbeidstijd met behulp van tobitanalyse. De bij de verklarende variabelen vermelde coëfficiënten betreffen de eerste afgeleiden van de te verklaren variabelen naar de onderscheiden verklarende variabelen in het punt waarin alle variabelen hun gemiddelde waarde aannemen. Dat wil zeggen dat de interpretatie van deze coëfficiënten analoog is aan die van de regressie-coëfficiënten in een lineaire regressie-analyse. Voor de coëfficiënten geldt: ** = significant op 1%-niveau, * = significant op 5%-niveau. Tussen ronde haken zijn de (absolute) t-waarden vermeld. Tussen rechte haken zijn bij de loonvoeten de elasticiteiten weergegeven. De loonvoeten betreffen de bruto uurlonen, zoals geschat op basis van een loonvergelijking voor mannen en een voor vrouwen, waarbij is gecorrigeerd voor 'sample selection bias' door middel van Heckmans twee-stappen-procedure. Bron: berekend op basis van AVO-79.

de leeftijd een negatief effect op het arbeidsaanbod. Het effect is bij hen echter aanzienlijk sterker dan bij de mannen (12).

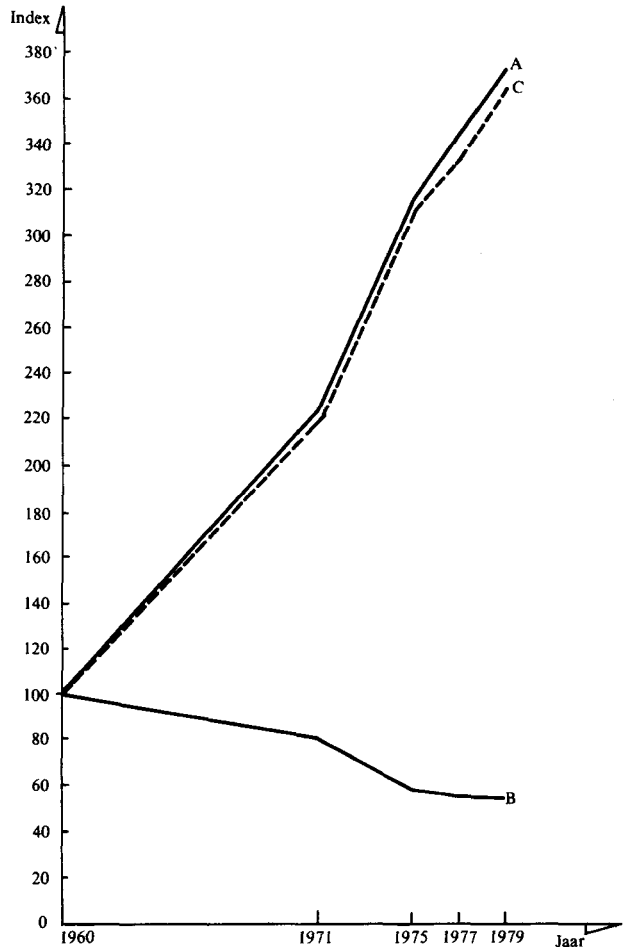
Ook bij de vrouwen vinden de veronderstellingen omtrent de effecten van de aanwezigheid van kinderen op het arbeidsaanbod ondersteuning. De aanwezigheid van kinderen beïnvloedt het arbeidsaanbod van de vrouw negatief. Deze negatieve invloed is sterker naarmate de kinderen jonger zijn, zij het dat deze tendens enigszins wordt verstoord door het effect van de aanwezigheid van kinderen in de leeftijd van 4 t/m 5 jaar. De reductie van het arbeidsaanbod van de vrouw die optreedt wanneer jonge kinderen in het gezin aanwezig zijn, is geringer wanneer tevens kinderen van twaalf jaar en ouder aanwezig zijn. In vier van de zes gevallen is het betreffende interactie-effect significant.

Op basis van de gevonden resultaten kan worden geconcludeerd dat de aanwezigheid van kinderen in het gezin de ongelijkheid in de verdeling van mannen en vrouwen over betaalde en onbetaalde arbeid versterkt: het arbeidsaanbod van de vrouw neemt erdoor af en dat van de man neemt erdoor toe.

De laatste twee decennia is Nederland gekenmerkt door een forse daling van het geboortecijfer en een snelle stijging van de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen. Zowel door economen als door demografen worden beide ontwikkelingen gewoonlijk met elkaar in verband gebracht. Eerstgenoemden zien dan in de daling van de vruchtbaarheid een van de oorzaken van de stijging van de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen, terwijl laatstgenoemden veelal een causaliteit in omgekeerde richting aannemen. Hier ontbreekt de ruimte om uitvoerig op dit causaliteitsprobleem in te gaan (13). Volstaan wordt met het op basis van de gevonden arbeidsaanbodelasticiteiten berekenen van de ontwikkeling van de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen over de periode 1960 tot 1979 die zou zijn op-

getreden uitsluitend ten gevolge van de stijging van de reële bruto uurlonen. Het resultaat van deze berekening is weergegeven in de figuur. De ononderbroken lijnen geven de feitelijke arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen weer (A) en het huwelijksvruchtbaarheidscijfer (B). De onderbroken lijn C staat voor de arbeidsmarktparticipatie van gehuwde vrouwen zoals die is berekend op basis van de in de tabel vermelde arbeidsaanbod-elasticiteiten en de ontwikkeling van de reële bruto uurlonen van mannen en vrouwen. Uit de figuur kan worden afgeleid dat de ontwikkelingen in de arbeidsmarktparticipatie in belangrijke

Figuur 1. Indexcijfers van de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen en de huwelijksvruchtbaarheid (1960=100)

Bron: A. Arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen: CBS, *Arbeidskrachtentelling 1975*, Den Haag, 1978, blz. 63; B. H. G. M. Grubben, *Bevolking en beroepsbevolking; eerste definitieve uitkomsten van de Arbeidskrachtentelling 1979*, *Sociale Maandstatistiek*, november 1981, blz. 70 en door het CBS verstrekte, ongepubliceerde informatie. B. Huwelijksvruchtbaarheid (= aantal echtelijk levendgeborenen per 1.000 gehuwde vrouwen van 15 t/m 44 jaar): CBS, *Tachtig jaren statistiek in tijdreeksen, 1899-1979*, Den Haag, 1979, blz. 24 en CBS, *Maandstatistiek van Bevolking en Volksgezondheid*, Supplement, 1980, blz. 26. C. Arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen: berekend volgens de arbeidsaanbodelasticiteiten uit de tabel en door het CBS verstrekte gegevens omtrent bruto uurlonen van meerjarige werknemers in de nijverheid en de dienstensector, gecorrigeerd voor de ontwikkeling van het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie voor werknemersgezinnen volgens CBS, *Tachtig jaren statistiek in tijdreeksen, 1899-1979*, Den Haag, 1979, blz. 176 en CBS, *Statistisch zakboek 1982*, Den Haag, 1982, blz. 304.

12) Overigens moet bij de interpretatie van de gevonden relaties tussen leeftijd en arbeidsaanbod rekening worden gehouden met het feit dat de verschillende leeftijdscategorieën betrekking hebben op verschillende geboortecohorten; zie J. J. Siegers, *Determinanten van de wekelijkse arbeidsduur in Nederland*, *ESB*, 27 september 1978, blz. 984 en de aldaar vermelde literatuur. De gehanteerde data laten een scheiding van leeftijd- en cohorteffecten echter niet toe.

13) Zie o.a. J. J. Siegers, *De relatie tussen de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen en de aanwezigheid van jonge kinderen in het gezin: een analyse op basis van het NOVOM*, *Bevolking en Gezin*, 1980; J. J. Siegers en R. Zandanel, *A simultaneous analysis of the labour force participation of married women and the presence of young children in the family*, *De Economist*, 1981; H. H. U. Konijndijk en J. J. Siegers, *De simultane verklaring van de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen en de vruchtbaarheid van gehuwde vrouwen*, Nationaal Programma Demografisch Onderzoek, NPDO-rapport, nr. 14, Voorburg, 1982.

mate kunnen worden verklaard uit de ontwikkelingen in de reële bruto uurlonen.

Het verloop van de lijnen B en C wekt de suggestie dat de ontwikkelingen in de reële bruto uurlonen niet alleen van invloed zijn op de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen, maar ook op de huwelijksvruchtbaarheid. Deze hypothese is met name door Mincer geopperd 14). Tussen beide laatstgenoemde variabelen is volgens hem sprake van een schijnsamenhang die wordt veroorzaakt doordat de keuze betreffende de arbeidsmarktparticipatie en die betreffende het krijgen van kinderen beide geschieden op basis van dezelfde (economische) variabelen 15). In voorgenomen is een poging deze hypothese te toetsen een centraal thema.

Samenvatting

In dit artikel zijn de resultaten gepresenteerd van een schatting van arbeidsaanbodvergelijkingen van gehuwde mannen en gehuwde vrouwen. De gehanteerde data zijn ontleend aan het door het Sociaal en Cultureel Planbureau gehouden *Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek 1979*.

Zowel het arbeidsaanbod van gehuwde mannen als dat van gehuwde vrouwen blijkt positief te worden beïnvloed door hun eigen loonvoet. De loonvoet van de vrouw heeft geen effect op het arbeidsaanbod van de man. Het arbeidsaanbod van de vrouw wordt daarentegen wel door de loonvoet van de man beïnvloed en wel negatief. Een mogelijke verklaring is dat de door de vrouw verrichte onbetaalde arbeid in de opvatting van de betrokkenen wel (gedeeltelijk) door de man kan worden gedaan, maar de door de man verrichte onbetaalde arbeid niet door de vrouw.

Zowel voor de man als de vrouw geldt dat het arbeidsaanbod afneemt naarmate de leeftijd stijgt.

De aanwezigheid van kinderen in het gezin versterkt de ongelijkheid in de verdeling van mannen en vrouwen over betaalde en onbetaalde arbeid: niet alleen neemt het arbeidsaanbod van vrouwen erdoor af, maar tevens neemt het arbeidsaanbod van mannen erdoor toe.

Op basis van de gevonden arbeidsaanbodelasticiteiten kan worden geconcludeerd dat de stijging van de reële bruto uurlonen die tussen 1971 en 1979 plaatsvond de in die periode optredende daling van de arbeidsmarktparticipatie door mannen heeft afgeremd. Een analoge analyse laat zien dat de sinds 1960 waargenomen ontwikkelingen in de arbeidsmarktparticipatie door gehuwde vrouwen in belangrijke mate kunnen worden verklaard uit de ontwikkelingen in de reële bruto uurlonen.

**Paul Renaud
Jacques Siegers**

14) J. Mincer, Market prices, opportunity costs, and income effects, in: C. F. Christ e.a., *Measurement in economics*, Stanford, 1963, blz. 76-79.

15) Tussen de huwelijksvruchtbaarheid en de loonvoet van de vrouw is een negatief verband te verwachten, omdat met het stijgen van deze loonvoet de schaduwprijs van kinderen toeneemt. (Verondersteld wordt dan wel dat het negatieve substitutie-effect dat als gevolg van de stijging van de schaduwprijs optreedt, sterker is dan het eventueel positieve inkomenseffect dat met de loonvoetstijging gepaard gaat).